

Voksen-, efter- og videreuddannelse

- også for mennesker med funktionsnedsættelse?

Kolofon

Titel: Voksen-, efter- og videreuddannelse - også for mennesker med funktionsnedsættelse?

Forfattere: Lene Maj Pedersen, Signe Stensgaard, Tina Mou Jakobsen og Kira Hallberg

Udgiver/forlægger: Center for Ligebehandling af Handicappede

Ansvarlig institution: Center for Ligebehandling af Handicappede

Rapporten kan rekvireres ved henvendelse til:

Center for Ligebehandling af Handicappede

Bredgade 25, opg. F, 4. sal

1260 København K

Telefon: 33 11 10 44

Teksttelefon: 33 11 10 81

Telefax: 33 11 10 82

E-mail: clh@clh.dk

Hjemmeside: www.clh.dk

Rapporten findes også på www.clh.dk

Copyright: Center for Ligebehandling af Handicappede

Gengivelse tilladt med tydelig kildeangivelse

ISBN 9788791888359

Indhold

1. ARTIKEL FRA STATUSREDEGØRELSEN	5
2. INDLEDNING	10
Projektets formål og metode	12
3. HVAD ER VOKSEN-, EFTER- OG VIDEREUDDANNELSE?	14
Opsamling	16
4. ANALYSE	17
Kompensationsmuligheder.....	17
Erhvervsrettede uddannelser for voksne	18
Arbejdsmarkedsuddannelser (AMU).....	18
Enkeltfag, korte kurser og fagspecifikke kurser under åben uddannelse	19
Grundlæggende voksen uddannelse (GVU).....	19
VoksenErhvervsUddannelse (VEUD).....	20
Videregående Voksenuddannelse (VVU)	21
Almene voksenuddannelser	21
Forberedende voksenundervisning (FVU)	21
Almen voksenuddannelse (AVU).....	23
Hf-enkeltfag.....	24
Opsamling	24
5. KOMPENSATIONSMULIGHEDER EFTER ANDEN LOVGIVNING	27
Lov om aktiv beskæftigelsesindsats.....	27
Lov om en aktiv socialpolitik	27
Lov om kompensation til handicappede i erhverv	28
Lov om specialpædagogisk støtte ved videregående uddannelser.....	28
Lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet.....	29
Opsamling	30
6. PRINCIPPET OM LIGEBEHANDLING	31
Andre barrierer.....	32
7. KONKLUSION OG ANBEFALINGER	33
Anbefalinger	34

8. LITTERATURLISTE	35
9. BILAG.....	36
Bilag 1. Ønskelige kompensationsmuligheder inden for VEU.....	36
Bilag 2. Sparringspartnere på kriterier for kompensation.....	41

1. Artikel fra statusredegørelsen

Uddannelse

Adgang til uddannelse er og bliver et af de helt centrale ligebehandlingstemaer. Hvis mennesker med en funktionsnedsættelse ikke uddannelsesmæssigt er på niveau med befolkningen som helhed, så mister det brede integrations- og ligebehandlingssigte sit perspektiv. Uddannelse er nøglen til samfundsmæssig deltagelse, uddannelse er nøglen til mere uddannelse, uddannelse er nøglen til arbejde. Men uddannelse er ikke nok til at sikre, at mennesker med funktionsnedsættelse bliver på arbejdsmarkedet. Efter- og videreuddannelse er derfor helt afgørende for at kunne blive på arbejdsmarkedet og fastholde en livslang tilknytning til det. Derfor har Center for Ligebehandling af Handicappede (CLH) i 2008 set nærmere på mulighederne for, at mennesker med funktionsnedsættelse kan deltage i efter- og videreuddannelse.

Efteruddannelse – også for mennesker med funktionsnedsættelse?

Uddannelsesniveaet har stor betydning for beskæftigelsesmuligheder, og livslang læring er en udbredt betegnelse for de krav, der stilles til arbejdstagerne på et arbejdsmarked i konstant udvikling og med skiftende kompetencekrav. Voksen-, efter- og videreuddannelse (VEU) er en vigtig mulighed for løbende at kvalificere sig til et omskifteligt arbejdsmarked. Det gælder naturligvis også for mennesker med funktionsnedsættelse.

CLH har undersøgt, hvilke kompensationsmuligheder der findes for mennesker med funktionsnedsættelse i lovgivningen vedrørende VEU. Baggrunden for analysen er, at der blev vedtaget en reform om voksen- og efteruddannelse i forbindelse med finansloven i 2000. Heraf fremgår det, at alle mennesker er omfattet af tilbuddet om efteruddannelse.

Men personer med funktionsnedsættelse er ikke sikret den rette kompensation på VEU-området, og derfor kan det være svært at gennemføre et VEU-forløb på lige fod med andre. Det Centrale Handicapråd har gennem mange år gjort Undervisningsministeriet opmærksom på problemet. Ved reformen i 2000 blev der ikke fastsat et retskrav på kompensation på VEU-området, men daværende undervisningsminister Margrethe Vestager gav udtryk for, at man ville overveje det senere. Spørgsmålet er derfor, om lovgivningen inden for VEU otte år efter reformen sikrer ligebehandling af mennesker med funktionsnedsættelse?

Hvad er VEU?

VEU-området er kendetegnet ved et ganske bredt og varieret udbud af uddannelser. Der er en del begrebsforvirring på området, som blandt andet skyldes, at der anvendes mange forkortelser, og at forkortelserne ikke altid anvendes ens. CLH's undersøgelse

tager udgangspunkt i definitionen fra ”Trepartsudvalget for livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet”.

Udvalget opdeler VEU i følgende tre uddannelses typer:

- erhvervsrettede uddannelser for voksne
- de almene voksenuddannelser og
- folkeoplysende undervisning.

CLH’s analyse fokuserer alene på de to første uddannelses typer. Private kurser er fravalgt i analysen af ressourcemæssige årsager, idet det vil være ganske omfattende at skabe overblik over det private udbud. Men set i et ligebehandlingsperspektiv bør disse uddannelser naturligvis også rumme kompensationsmuligheder.

Ønskeliste: Et bredere kompensationspektrum

CLH har med hjælp fra organisationer og videnscentre på handicapområdet udarbejdet en bruttoliste over ønskelige kompensationsmuligheder. Listen er omdrejningspunkt for analysen af lovgivningen vedrørende VEU. Listen er udarbejdet, da den traditionelle opfattelse af specialpædagogisk støtte, som normalt bruges i forbindelse med kompensationsmuligheder, er for snæver.

Den traditionelle specialpædagogiske støtte omfatter følgende elementer: sekretærhjælp, personlig assistance, tolkebistand, hjælpemidler og særlig tilrettelagt undervisning. Bruttolisten, som CLH har udarbejdet, indeholder de samme kompensationsmuligheder som nævnt her samt et ønske om en mentorordning og ændringer af tilgængeligheden på uddannelsesinstitutionen.

Herudover er det nødvendigt, at lovgivningen også åbner mulighed for fravigelse fra studieordninger og eksamensbestemmelser.

Få kompensationsmuligheder under VEU

CLH’s undersøgelse viser, at lovgivningen, der relaterer sig til VEU-området, langt fra sikrer compensation til mennesker med funktionsnedsættelse, i modsætning til det ordinære uddannelsessystem, hvor omfanget af kompensationsmuligheder er langt større.

De erhvervsrettede uddannelser for voksne udbydes hovedsageligt under lov om åben uddannelse, og her er der ikke mulighed for specialpædagogisk støtte. Under åben uddannelse kan der oprettes enkeltfag, korte kurser, fagspecifikke kurser og

Arbejdsmarkedsuddannelserne (AMU). Master og diplomuddannelserne kan også tages under åben uddannelse, hvorfor der heller ikke her kan gives specialpædagogisk støtte.

Inden for Grundlæggende Voksenuddannelse (GVU) er personer, der gennemgår et GVU-forløb, ikke sikret mulighed for specialpædagogisk støtte gennem hele forløbet. Man kan kun få kompensation, hvis uddannelsesforløbet rummer uddannelser, som det i forvejen er muligt at få specialpædagogisk støtte til.

Derimod har deltagere på VoksenErhvervsUddannelse (VEUD) mulighed for specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand, idet VEUD reguleres efter lov om erhvervsuddannelser, som giver mulighed for specialundervisning og bistand.

Inden for de almene voksenuddannelser er der mulighed for specialpædagogisk bistand til ordblinde. Herved forstås undervisning, der udvikler deltagerens læse-, skrive- og stavefærdigheder og færdigheder i at bruge kompenserende hjælpemidler, herunder it-hjælpemidler. Derudover kan deltagere på Forberedende Voksenundervisning (FVU) og Almen Voksenuddannelse (AVU) ikke få specialpædagogisk støtte. Dog er der mulighed for særlige prøvevilkår for eksaminander med en fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse.

På HF-enkeltfag er der mulighed for specialpædagogisk bistand.

Kompensation efter anden lovgivning

Hvis en person ikke kan få støtte efter lovgivningen på VEU-området, kan der være mulighed for at få støtte efter anden lovgivning. Lov om specialpædagogisk støtte ved videregående uddannelse (SPS-loven) sikrer kompensation til studerende med fysisk og psykisk funktionsnedsættelse, men det er kun på ganske få uddannelser under VEU, hvor der er mulighed for kompensation efter SPS-loven. Omfanget af kompensationsmuligheder i SPS-loven er relativt stort, da der ydes støtte til hjælpemidler, instruktion i brugen af hjælpemidler, sekretærhjælp, personlig assistance, tegnsprogstolkning, skrivetolkning, særligt udformede undervisningsmaterialer samt rådgivning og vejledning om, hvad en funktionsnedsættelse betyder for at gennemføre en uddannelse.

Kompensation kan også gives efter lov om en aktiv socialpolitik, lov om en aktiv beskæftigelsespolitik og lov om kompensation til handicappede i erhverv. Det er dog en forudsætning, at deltageren både optages på den ønskede uddannelse og er i en bestemt social- eller beskæftigelsesmæssig situation for at modtage kompensationen, fx som revalidend eller kontanthjælpsmodtager. Denne form for dobbelt ”optag”, hvor flere

betingelser skal opfyldes, giver kun kompensation til personer i en meget særlig situation.

Det skal desuden nævnes, at § 3 i lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet beskriver et forbud mod at forskelsbehandle ansatte i forhold til bl.a. erhvervmæssig videreuddannelse og omskoling. Men der har, så vidt CLH er oplyst, endnu ikke været afgørelser på dette område, hvorfor det er svært at vurdere, hvor langt forbuddet mod forskelsbehandling rækker.

Ligebehandling

Det danske sektoransvar betyder, at udbydere af VEU også skal udbyde VEU til personer med funktionsnedsættelse, men personer med en funktionsnedsættelse opnår "kun" en moralsk ret til VEU på baggrund af sektoransvaret. Derfor er det vigtigt, at retten til kompensation er indarbejdet i lovgivningen, der relaterer sig til VEU, så den enkelte deltager får et retskrav om kompensation. Ofte er det dog ikke tilstrækkeligt, at retten til kompensation sikres i lovgivningen. Man må også have fokus på, hvordan loven anvendes i praksis, og om der er et tilstrækkeligt kendskab til kompensationsmulighederne.

Endelig er det vigtigt at være opmærksom på, at man også bør have fokus på social inklusion for at opnå reel ligebehandling. Herunder er det vigtigt at være opmærksom på, hvordan holdninger til personer med funktionsnedsættelse i sig selv skaber barrierer.

Der er altså endnu et stykke vej, før lovgivningen på VEU-området sikrer mennesker med funktionsnedsættelse den fornødne kompensation, så de kan gennemføre et VEU-forløb på lige fod med andre. Med en kommende ratificering af FN's Handicapkonvention vil Danmark dog være forpligtet til, at der sker en rimelig tilpasning til personer med funktionsnedsættelse, idet deltagerstaterne ifølge artikel 24 skal sikre, at *"...personer med handicap har adgang til almindelige videregående uddannelser, erhvervsuddannelser, voksenundervisning og livslang læring uden diskrimination og på lige fod med andre."* For at opfylde denne forpligtelse er det helt centralt, at mennesker med funktionsnedsættelse sikres adgang til kompensation.

Anbefalinger

På baggrund af analysen er det CLH's anbefaling:

- at der indsættes direkte hjemmel i lovgivningen på VEU-området til at yde kompensation til personer med funktionsnedsættelse. Lovhjemlen bør indsættes i lov om åben uddannelse, FVU, AVU, AMU og GVU.
- at der i Undervisningsministeriet nedsættes en arbejdsgruppe med repræsentanter fra relevante dele af Undervisningsministeriet, videnscentre og

handicaporganisationer. Arbejdsgruppen skal se nærmere på begrebet kompensation, så der i Undervisningsministeriets lovgivning indføres en ensartet, men dækkende bestemmelse for, hvad der kan ydes af kompensation til personer med funktionsnedsættelse i forbindelse med uddannelse.

2. Indledning

Vores uddannelsesforløb og uddannelsesniveau har stor betydning for, hvilke beskæftigelsesmuligheder vi har. I en årrække har livslang læring været brugt som begreb for de skiftende kompetencekrav, der stilles til arbejdstagere på et arbejdsmarked, der er i konstant udvikling. Voksen-, efter og videreuddannelse (VEU) er for den enkelte medarbejder en vigtig mulighed for at holde kompetencerne opdaterede på et omskifteligt arbejdsmarked.

Ved finansloven for år 2000 vedtog man en reform om voksen- og efteruddannelse, som trådte i kraft 1. januar 2001. Af aftalen fremgår det, ”...at det offentlige har et overordnet ansvar for at sikre relevante videre- og efteruddannelsesstilbud til alle.” Spørgsmålet er imidlertid, om muligheden for voksen-, efter- og videreuddannelse (VEU) reelt set er en mulighed for alle og om også mennesker med funktionsnedsættelse er sikret denne mulighed?

Af bilaget til Finanslovsaftalen for 2000 fremgår det, at:

Indsatsen skal i større omfang medvirke til at sikre, at personer, der ikke som unge fik en kompetencegivende uddannelse eller som mangler de basale kundskaber i læsning og regning tilskyndes til at påbegynde en uddannelse og har reelle og sammenhængende uddannelsesmuligheder med udgangspunkt i den enkeltes erhvervs erfaring og daglige arbejde.¹

Der lægges umiddelbart op til at sikre, at personer, som mangler kompetencer, der efterspørges af arbejdsmarkedet får mulighed for at opnå disse kompetencer. Det gælder såvel de basale kompetencer, fx det at kunne læse og skrive, men også mere målrettede specialkompetencer, der matcher det givne arbejdsmarkeds krav til arbejdskraften. Dette er ikke mindst relevant for personer med funktionsnedsættelse, da undersøgelser viser, at personer med funktionsnedsættelse har et lavere uddannelsesniveau og beskæftigelsesgrad end befolkningen generelt.² Det er derfor afgørende, at også mennesker med funktionsnedsættelse har mulighed for at deltage i et VEU forløb og at muligheden således reelt set bliver for alle. Undervisningsministeriet fremhæver selv, at det offentliges rolle i forbindelse med VEU er at skabe gode rammer, der sikrer alle på arbejdsmarkedet gode muligheder for at deltage i voksen- og efteruddannelse, og at et af indsatsområderne er personer, der har svært ved at skrive, læse og regne.³

For personer med funktionsnedsættelse kan forudsætningen for at gennemføre et uddannelsesforløb være, at der er mulighed for at modtage kompensation for den givne funktionsnedsættelse, fx i form af sekretærhjælp, særlige pc-programmer, eller ved at undervisningsbygningen er tilgængelig for fx kørestolsbrugere.

---

¹ Bilag 1 til Finanslovsaftalen for 2000: Elementer i en omlægning af voksen- og efteruddannelserne, afsnit 1. Perspektiver i en omlægning af voksen- og efteruddannelserne.

² Se fx SFI 2006 og 2008, og Center for Ligebehandling af Handicappede 2005.

³ Undervisningsministeriet 2007:20f.

Vores undersøgelse viser imidlertid, at det for mange personer med funktionsnedsættelse ikke er muligt at modtage kompensation til voksen-, efter- eller videreuddannelse.

I tråd hermed peger en rapport fra regeringens ”Trepartsudvalg for livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet” på, at indsatsen for mennesker med funktionsnedsættelse bør styrkes. I rapporten foreslås det, at der gives mulighed for specialpædagogisk støtte på alle voksen- og efteruddannelser, således at kursister med funktionsnedsættelse kan få stillet de nødvendige støtteforanstaltninger til rådighed under uddannelsen.⁴

I modsætning hertil viser undersøgelsen ”Handicap og beskæftigelse 2006” fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI), at der ikke er nogen signifikant forskel mellem hvor mange arbejdsdage beskæftigede personer med/uden handicap deltager i efteruddannelse. Forklaringen på dette kan være, at definitionen på handicap som anvendes i SFI’s undersøgelse rummer en langt bredere gruppe af personer end gruppen af personer med funktionsnedsættelse, som omtales i centres undersøgelse. I undersøgelsen fra SFI defineres alle som handicappede, der selv angiver at have et handicap, et længerevarende helbredsproblem eller et helbredsproblem på grund af arbejdsbetinget nedslidning. Undersøgelsen angiver selv, at handicap derfor skal forstås anderledes end begrebet funktionsnedsættelse. En anden forklaring kan være, at der i undersøgelsen er meget få personer, som besvarer spørgsmålet om deltagelse i efter- og videreuddannelse.

Det Centrale Handicapråd har tidligere drøftet de manglende kompensationsmuligheder på VEU-området for deltagere med funktionsnedsættelse, og rådet har adskillige gange gjort Undervisningsministeriet opmærksom på, at rådet anser det som en stort problem, at personer med funktionsnedsættelse ikke er sikret kompensation. I forbindelse med voksen- og efteruddannelsesreformen gav den daværende undervisningsminister dette svar til Det Centrale Handicapråd:

”Men jeg vil gerne tilføje, at jeg naturligvis har megen sympati for at indføre specialpædagogisk støtte på voksenuddannelserne efterhånden som det er muligt. Som jeg også fremhævede på mødet med rådet den 28. marts 2000, ser jeg det som det endelige mål, at der skal være en sådan ret for handicappede på alle uddannelser, hvor den ikke allerede findes. Vi har imidlertid - af grunde, som jeg også fremhævede - været nødt til at gennemføre udviklingen skridt for skridt.”⁵”

Med ministerens svar var der på daværende tidspunkt ikke umiddelbart udsigt til, at mennesker med funktionsnedsættelse på voksenuddannelserne ville få en lovsikret ret til kompensation for deres funktionsnedsættelse.

Om personer med funktionsnedsættelse så får ret til kompensation med den kommende ratificering af FN's handicapkonvention, er ikke sikkert. Men medlemsstaterne forpligter sig til at sikre, at der sker en rimelig tilpasning til personer med

---

⁴ Trepartsudvalget 2006, s. 121ff.

⁵ Undervisningsminister Margrethe Vestagers skrivelse af 4. maj 2000 til Det Centrale Handicapråd.

funktionsnedsættelse også i forhold til voksenundervisning og livslang læring. Af konventionens artikel 24, punkt 5 fremgår det, at:

”Deltagerstaterne skal sikre, at personer med handicap har adgang til almindelige videregående uddannelser, erhvervsuddannelser, voksenundervisning og livslang læring uden diskrimination og på lige fod med andre. Med henblik herpå skal deltagerstaterne sikre, at der sørges for en rimelig tilpasning til personer med handicap.”

Projektets formål og metode

Denne undersøgelse fokuserer på, hvilke kompensationsmuligheder der findes i lovgivningen, som regulerer de uddannelser, der hører ind under voksen-, efter- og videreuddannelse (VEU). Undersøgelsen tegner et overordnet billede af, hvilke muligheder og barrierer mennesker med funktionsnedsættelse møder ved deltagelse i et uddannelsesforløb på VEU-området.

For at undersøge lovgivningens kompensationsmuligheder, har vi som analytisk redskab udarbejdet en liste over de kompensationsmuligheder, som lovgivningen ideelt set bør rumme for at mennesker med funktionsnedsættelse kan få den fornødne kompensation. Det er ikke en udtømmende liste over alle tænkelige kompensationsmuligheder. Det skyldes blandt andet, at området indeholder problemstillinger og kompensationsbehov som er individuelle, og at forskellige lovgivninger i mange tilfælde skal spille sammen. Listen skal derfor ses som et forsøg på at tegne et overordnet billede af de ønskelige kompensationsmuligheder. Udarbejdelsen af listen har taget udgangspunkt i de kompensationsmuligheder, der allerede eksisterer i lovgivningen på VEU-området. Herefter kontaktede vi 33 handicaporganisationer og videnscentre (jf. bilag 1), som har suppleret listen med forslag til hjælpemidler og andre forhold, som kan virke kompenserende for personer med funktionsnedsættelse. Handicaporganisationerne og videnscentrene er udvalgt i et forsøg på at dække et så bredt udvalg af forskellige former for funktionsnedsættelser som muligt for at sikre, at den endelige kompensationsliste dækker mange former for funktionsnedsættelser. Den endelige liste beskrives i kapitel og er uddybet i bilag 1.

Tyngdepunktet i undersøgelsen har været at gennemgå den gældende lovgivning på VEU-området for at undersøge, hvilke kompensationsmuligheder, der er lovhjælp til. Efterfølgende har vi sammenholdt lovgivningen med de ønsker, som kompensationslisten indeholder. Resultatet kan læses i kapitel 4.

Desuden har vi beskrevet, hvilke muligheder der er for kompensation efter anden lovgivning end lovgivning på VEU-området.

Afslutningsvis har vi set på, hvordan analysen kan ses i sammenhæng med spørgsmålet om ligebehandling.

Undersøgelsen omfatter ikke en analyse af, hvordan gældende lovgivning forvaltes i praksis, eller hvilke barrierer mennesker med funktionsnedsættelse i øvrigt oplever i uddannelsessammenhænge, fx manglende social inklusion på uddannelsessteder. En sådan analyse ville være nok så relevant. For et er de muligheder, som lovgivningen rummer. Noget andet er hvordan loven forvaltes, og hvordan eksempelvis manglende

social inklusion kan udgøre en barriere i sig selv. Afgrænsningen kan betyde, at der givetvis er barrierer (og muligheder), som vi ikke får øje på.

3. Hvad er voksen-, efter- og videreuddannelse?

Denne undersøgelse omfatter uddannelser, som kan gå under betegnelsen voksen-, efter- eller videreuddannelse. Der eksisterer et ganske bredt og varieret udbud af sådanne uddannelser, og derfor findes der en del begrebsforvirring omkring de terminologier, der knytter sig til disse uddannelser, samt præcist hvilke uddannelser, der hører under betegnelsen. Endvidere er området kendetegnet ved anvendelse af en mængde forkortelser, som det kan være ganske vanskeligt at hitte rede i. Forkortelserne anvendes heller ikke altid ens.⁶

I denne undersøgelse har vi valgt at anvende betegnelsen voksen-, efter og videreuddannelse og forkortelsen VEU, og vi tager udgangspunkt i den terminologi og den skematiske oversigt som findes i en rapport fra 7. februar 2006 fra Trepartsudvalget for livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet.⁷ Her er VEU et overordnet samlebegreb for uddannelses- og undervisningsaktiviteter, der i formål, indhold og tilrettelæggelse retter sig særligt mod voksnes uddannelsesbehov, og som bygger oven på en allerede gennemført grunduddannelse/erhvervserfaring. VEU dækker både offentlige og private udbudte og finansierede aktiviteter. Det offentlige udbud af VEU er ifølge rapporten karakteriseret ved at være centralt styret og finansieret gennem et statsligt driftstilskud, og som ofte suppleret med deltagerbetaling. Uddannelserne er formelle uddannelser og derfor er læringsmål, læringstid og læringsstøtte reguleret. Ved afslutning af uddannelsen får man desuden et statsanerkendt eksamens- eller uddannelsesbevis.⁸

For overblikkets skyld er Trepartsudvalgets skema over uddannelserne på VEU-området gengivet her.⁹ VEU er opdelt i tre overordnede kategorier: Erhvervsrettet uddannelse for voksne, Almen voksenuddannelse og Folkeoplysende undervisning. Skemaet angiver desuden, hvilke uddannelser, der hører under disse tre overordnede kategorier.

---

⁶ Et eksempel er rapporten fra Trepartsudvalget for livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet. I rapportens Bilag A side 515 anvendes forkortelsen VEU for voksen-, efter- og videreuddannelse, mens samme forkortelse i selve teksten anvendes om voksen- og efteruddannelse, se fx Finansministeriet 2006b, side 89. Sidstnævnte terminologi anvendes endvidere på Undervisningsministeriets hjemmeside om offentlig uddannelse til voksne, www.vidar.dk, hvor der til gengæld ikke er lige så mange uddannelser med i oversigten som hos Trepartsudvalget.

⁷ Finansministeriet år 2006a: bilag 2.

⁸ På eksempelvis AMU modtager deltagerne en bedømmelse og ikke et egentligt eksamensbevis, men et uddannelsesbevis (jf. Trepartsudvalg om livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet (sekretariatet) 2004:2-4).

⁹ Trepartsudvalget 2004:2

	Grundlæg- gende udd. for voksne	Grund- udd. for voksne	Efterudd.	Videre- udd.	Formel udd.	Ikke- formel udd.
Erhvervsrettet uddannelse for voksne						
AMU	X		X		X	
Enkeltfag, korte kurser og fagspecifikke kurser under åben uddannelse			X		X	
GVU		X			X	
VEUD		X			X	
VVU				X	X	
Diplomuddannelse				X	X	
Masteruddannelse				X	X	
Private kurser			X			X
Almen voksenuddannelse						
FVU	X				X	
AVU		X			X	
Hf-enkeltfag		X			X	
Private kurser			X			X
Folkeoplysende undervisning						
Folkehøjskoler						X
Daghøjskoler						X
Aftenskoler						X
Folkeuniversitetet m.v.						X

Uddannelser, markeret med gråt, indgår ikke i nærværende undersøgelse.

Uddannelserne på VEU området omfatter også privat udbudte kurser og folkeoplysende undervisning.¹⁰ De private kurser omfatter både erhvervsrettede uddannelser og almene uddannelser.

Ifølge Trepartsudvalgets rapport findes der ikke noget samlet register over det private udbud af VEU. Der eksisterer ej heller nogen fælles organisation for private udbydere af VEU, der har et overblik over udbuddets størrelse, ligesom der heller ikke eksisterer

¹⁰ Trepartsudvalg 2004:2.

noget centralt register i Danmark, som indsamler oplysninger om private udbydere. Endvidere består private udbydere af VEU af mange små virksomheder, hvilket resulterer i en stor udskiftning blandt udbyderne. I Trepartsudvalgets rapport konkluderes det, at det ikke er muligt at opnå et samlet overblik over det private udbud af VEU.

Den folkeoplysende undervisning retter sig i formål og indhold imod udvikling af deltagerens personlige kompetencer og interesser. Folkeoplysende undervisning udbydes på folkehøjskoler, daghøjskoler, aftenskoler, Folkeuniversitetet m.v. Disse uddannelser resulterer ikke i et stats- eller arbejdsmarkedsanerkendt uddannelsesbevis¹¹.

Selvom Trepartsudvalgets undersøgelse viser, at der er sket en stigning i antallet af VEU deltagere de seneste fem år inden for de privat udbudte kurser¹² og at næsten 675.000 personer i 2004 deltog i folkeoplysende undervisning¹³ har vi alligevel af ressourcemæssige årsager fravalgt at medtage private kurser og folkeoplysning i denne undersøgelse. Men det er ikke desto mindre vigtigt at fastholde, at disse uddannelser set ud fra et ligebehandlingsperspektiv også bør indeholde kompensation til mennesker med funktionsnedsættelse.

Opsamling

Denne undersøgelse anvender den definition af VEU, som indgår i rapporten fra ”Trepartsudvalget for livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet”. Her defineres VEU som uddannelses- og undervisningsaktiviteter, der retter sig særligt mod voksnes uddannelsesbehov, og som bygger oven på en allerede gennemført grunduddannelse/erhvervserfaring. Denne undersøgelse fokuserer på det offentlige udbud af VEU, dvs. uddannelser der er centralt styret og finansieret gennem et statsligt driftstilskud, og som ofte er suppleret med deltagerbetaling. Der er tale om formelle uddannelser, som er reguleret med hensyn til læringsmål, læringstid og læringsstøtte. Ved afslutning af uddannelsen modtager man et statsanerkendt eksamens- eller uddannelsesbevis. Private kurser og den folkeoplysende undervisning indgår ikke i undersøgelsen, selvom det ud fra et ligebehandlingsperspektiv er nok så vigtigt, at disse uddannelser giver mulighed for kompensation.

---

¹¹ Se Oxford Research 2005a.

¹² Ifølge undersøgelsen er der en klar overvægt af højtuddannede, mens ufaglærte, selvstændige og ledige kun i lille udstrækning deltager i private i uddannelser.

¹³ Heraf udgjorde undervisningen for personer med funktionsnedsættelser og små hold 66.000, <http://www.uvm.dk/statistik/voksenundervisning2005.htm?menuid=5510>.

4. Analyse

I dette kapitel beskrives lovgivningen på VEU-området for at se nærmere på, om personer med funktionsnedsættelse kan få adgang til uddannelser under VEU. Formålet med uddannelserne beskrives og det undersøges om der er mulighed for at få kompensation under uddannelserne, og i givet fald hvilken.

Vi indleder kapitlet med en forklaring af begrebet kompensation. Med udgangspunkt i Trepertudvalgets opdeling i uddannelsestyper fortsætter vi kapitlet med en analyse af de erhvervsrettede uddannelser for voksne og afslutter med de almene voksenuddannelser.

Kompensationsmuligheder

Begreberne specialpædagogisk bistand eller specialpædagogisk støtte bruges almindeligvis i forbindelse med kompensation til personer med funktionsnedsættelse inden for uddannelsesområdet. Disse begreber dækker i traditionel forstand sekretærhjælp, personlig assistance, tolkebistand, hjælpemidler og særlig tilrettelagt undervisning. Men denne definition på specialpædagogisk bistand/specialpædagogisk støtte giver ikke altid mulighed for at yde den rette og fornødne kompensation, fx mangler der støtte til bygningsmæssige ændringer af uddannelsesinstitutioner. Derfor taler vi i denne rapport ikke kun om specialpædagogisk støtte eller specialpædagogisk bistand, men om kompensation.

Som beskrevet i indledningen til rapporten, har vi i samarbejde med organisationer og videnscentre udarbejdet en ønskeliste, over kompensationsmuligheder. Listen tager udgangspunkt i de kompensationsmuligheder, der allerede findes i lovgivningen. Derudover har vi tilføjet ønsket om mentorordninger og muligheden for tilgængelighed til uddannelsesinstitutionerne. Desuden fremgår det af listen¹⁴, at lovgivningen også bør åbne mulighed for fravigelser fra studieordningerne og eksamensbestemmelserne. Listen over kompensationsmuligheder er udvidet med disse muligheder, da vi mener, at der er behov for flere tiltag for at sikre den rette kompensation til personer med funktionsnedsættelse. Listen har fungeret som analytisk redskab i afdækningen af, hvilke kompensationsmuligheder, der findes i lovgivningen for uddannelser under VEU.

Formålet med at udarbejde en sådan liste er at gøre opmærksom på de begrænsninger, der ligger i begreberne specialpædagogisk bistand og specialpædagogiske støtte. I denne rapport kan de kompensationsmuligheder, som er indeholdt i specialpædagogisk støtte og specialpædagogisk bistand derfor ses som en delmængde af de samlede kompensationsmuligheder. I analysen af den lovgivning, der regulerer VEU området benytter vi imidlertid begreberne specialpædagogisk støtte og specialpædagogisk bistand, fordi det er disse begreber, der fremgår af lovgivningen. Når det fremgår af analysen, at en given uddannelse på VEU området rummer mulighed for specialpædagogisk støtte og specialpædagogisk bistand, er der altså visse kompensationsmuligheder til stede for mennesker med funktionsnedsættelse, men

---

¹⁴ Se bilag 1.

dermed er det ikke givet, at der er mulighed for at yde den rette og fornødne kompensation.

Det kan i nogle tilfælde være vanskeligt at afgøre, om lovmæssige bestemmelser i praksis kan udgøre en kompensationsmulighed for personer med funktionsnedsættelse. Man kan ikke altid se ud af lovgivningen, hvor langt praksis rækker, og der kan være forskellige måder at fortolke lovgivningens bestemmelser på, i de situationer hvor loven er meget overordnet formuleret. Derfor kan der være tilfælde, hvor to mennesker med samme funktionsnedsættelse får tildelt forskellig kompensation. Det betyder, at det ikke er givet, at lovgivningens bestemmelser om kompensation fungerer i praksis, sådan som de er tiltænkt at fungere. Sådanne bestemmelser er i et vist omfang medtaget i analysen.

Erhvervsrettede uddannelser for voksne

Formålet med de erhvervsrettede uddannelser for voksne er at videreudvikle voksnes forudsætninger for at bevare eller opnå beskæftigelse og for at skabe grundlag for videreuddannelse. Dette gælder både i indhold og tilrettelæggelse af uddannelsesforløbet under erhvervsrettede uddannelser for voksne.

Erhvervsrettede uddannelser for voksne omfatter arbejdsmarkedsuddannelser (AMU), enkeltfag, korte kurser, fagspecifikke kurser under åben uddannelse, grundlæggende voksenuddannelser (GVU), voksenerhvervsuddannelser (VEUD) og videregående voksenuddannelser.

Arbejdsmarkedsuddannelser (AMU)

Arbejdsmarkedsuddannelserne er korte uddannelser, og de er enten grundlæggende uddannelser eller efteruddannelse. Efteruddannelsen har til formål at supplere deltagerens grunduddannelse på et afgrænset felt inden for deltagerens fagområde. Efteruddannelsesforløbet kan også have til formål at udbygge kvalifikationerne hos deltageren, så det bliver muligt at få arbejde inden for nye arbejdsområder.

Kompensationsmuligheder inden for AMU

Gennemgangen af lov om arbejdsmarkedsuddannelser viser, at loven ikke giver mulighed for at yde specialpædagogisk støtte.¹⁵ For deltagere der følger et AMU-kursus vil der dog normalt være mulighed for at søge SU-styrelsen om støtte selv om dette ikke fremgår af lov om arbejdsmarkedsuddannelser¹⁶. Dette gælder dog ikke deltagere der tager en voksen-, efter- eller videreuddannelse, da de normalt vil være under åben uddannelse og her er der ingen muligheder for at søge om støtte fra SU-styrelsen.

---

¹⁵ Se lov nr. 190 af 18. marts 2008 om arbejdsmarkedsuddannelser mv.

¹⁶ Det fremgår af bemærkningerne til forslag til lov om ændring af lov om arbejdsmarkeds uddannelser og lov om AMU-centre, som blev vedtaget i 1995, at AMU-centrene blev opfordret til at optage personer med funktionsnedsættelse på de værkstedsbaserede kurser. Der er derfor på finansloven afsat midler til dette. Det er kontoret for SU-styrelsen som administrerer støtten til AMU-centrene

Enkeltfag, korte kurser og fagspecifikke kurser under åben uddannelse

Enkeltfag, korte kurser og fagspecifikke kurser har efteruddannelse som formål, og uddannelserne er primært et tilbud til personer, der ønsker at opnå nye eller vedligeholde eksisterende faglige kompetencer på samme niveau. Mere specifikt er formålet med uddannelserne at supplere en grunduddannelse inden for det faglige område eller fag, som grunduddannelsen dækker. Uddannelserne kan desuden bruges til at udbygge deltagernes kvalifikationer, så det bliver muligt at få arbejde i nye eller tilstødende arbejdsområder. Et eksempel på efteruddannelse i denne kategori kan være omskolingsuddannelsen af fodplejere så de kan opnå autorisation som fodterapeuter eller uddannelsen af voksenundervisere. Fælles for uddannelserne er, at de udbydes efter reglerne i lov om åben uddannelse¹⁷.

Kompensationsmuligheder inden for enkeltfag, korte kurser og fagspecifikke kurser under åben uddannelse

Uddannelser, der udbydes under lov om åben uddannelse, giver ikke mulighed for, at deltagerne kan søge om specialpædagogisk støtte eller anden kompensation. Der er mulighed for at være selvstuderende og prøver kan tilrettelægges særskilt for selvstuderende.¹⁸

Grundlæggende voksen uddannelse (GVU)

De grundlæggende voksenuddannelser sigter mod at give deltagerne almene og faglige kompetencer, der er parallelle med de kompetencer, der opnås i folkeskolen og ungdomsuddannelsessystemet. Formålet med GVU er at anerkende og udvikle deltagernes faglige og personlige kompetencer, så deltagerne opnår en formel, erhvervsrettet og grundlæggende kompetence inden for et erhvervsområde.¹⁹

GVU har samme mål og niveau som den tilsvarende erhvervsrettede ungdomsuddannelse inden for det pågældende erhvervsområde. Den afsluttes med de samme prøver og med tilsvarende uddannelsesbevis og giver ret til samme betegnelse.

GVU kan sammenstykkes af elementer fra almene fag på fx VUC, fagrettede fag på erhvervsskoler, arbejdsmarkedsuddannelser (AMU) og praktisk arbejde på en arbejdsplads i op til en måned. I et GVU forløb kan også indgå intensiv værkstedstræning på skolen eller i en virksomhed og svendeprøve, eller anden afsluttende prøve.

Kompensationsmuligheder inden for GVU

Deltagere i GVU-forløb har ikke mulighed for specialpædagogisk støtte gennem hele uddannelsesforløbet. Der er kun mulighed for specialpædagogisk støtte i de situationer,

---

¹⁷ Lov nr. 939 af 22. september 2008 om åben uddannelse (erhvervsrettet voksenuddannelse) mv.

¹⁸ § 5 i lov nr. 939 af 22. september 2008 om åben uddannelse (erhvervsrettet voksenuddannelse) mv.

¹⁹ Lov nr. 1051 af 29. august 2007, senest ændret ved lov nr. 207 af 31. marts 2008, § 40, kapitel 2.

hvor der i forløbet indgår andre uddannelser, som rummer specialpædagogisk støtte.²⁰ Hvis der eksempelvis som en del af uddannelsesforløbet indgår uddannelse på en erhvervsskole, hvortil der ydes specialpædagogisk, så vil deltageren til denne del af GUV-forløbet kunne få specialpædagogisk støtte.

VoksenErhvervsUddannelse (VEUD)

En VoksenErhvervsUddannelse er en almindelig erhvervsuddannelse med skoleforløb på en erhvervsskole, og et praktikforløb i en virksomhed, som eleven har indgået en uddannelsesaftale med. Uddannelsen afsluttes med eksamen eller svendeprøve.²¹

Kompensationsmuligheder inden for VEUD

Under VoksenErhvervsUddannelserne er der mulighed for at give specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand til elever, som har behov for dette.²²

Specialpædagogisk bistand kan gives ved den almindelige undervisning, under obligatorisk praktik, og når det er nødvendigt i forbindelse med prøver og eksaminer. Der kan også gives specialpædagogisk bistand ved uddannelsesophold, obligatoriske praktikophold og studierejser i udlandet. Der er mulighed for at få støtte til hjælpemidler og instruktion i brugen af dem, personlig assistance og sekretærhjælp, tegnsprogstolkning og skrivetolkning, særligt udformede undervisningsmaterialer og støttetimer som skal kompensere for et handicap eller tilsvarende svære vanskeligheder.²³

Man kan dog ikke få støtte til undervisning, der skal afhjælpe generelle utilstrækkelige forudsætninger, for at man kan gennemføre uddannelsen under VEUD.²⁴ Desuden er der ikke mulighed for at give støtte til ændringer af den fysiske tilgængelighed til uddannelsesstedet, ligesom det heller ikke er muligt at få bevilget befordring til og fra uddannelsesstedet eller sygeundervisning.

Specialpædagogisk bistand kan også gives til prøver og eksaminer. Der er mulighed for at forlænge uddannelsestiden med et bestemt tidsrum, hvis man under praktik er fraværende i mere end 10 % af uddannelsestiden på grund af sygdom. I sådanne situationer skal der indgås en aftale mellem eleven og virksomheden. Der kan også indgås aftaler mellem elev og virksomhed, hvis eleven har nedsat arbejdstid på grund af

---

²⁰ Lov nr. 1051 af 29. august 2007 om erhvervsrettet grunduddannelse og videregående uddannelse (videreuddannelsessystemet) for voksne

²¹ Lov nr. 1244 af 23. oktober 2007 om erhvervsuddannelser.

²² Bekendtgørelse nr. 873 af 1. september 2008 om særlige tilskud til specialpædagogisk bistand ved ungdomsuddannelser m.v., § 29.

²³ Bekendtgørelse nr. 873 af 1. september 2008 om særlige tilskud til specialpædagogisk bistand ved ungdomsuddannelser m.v., § 5, stk. 1.

²⁴ Bekendtgørelse nr. 873 af 1. september 2008 om særlige tilskud til specialpædagogisk bistand ved ungdomsuddannelser m.v., § 5, stk. 2.

særlige forhold eller er fraværende fra virksomheden på grund af supplerende skoleundervisning.²⁵

Videregående Voksenuddannelse (VUU)

Videreuddannelsessystemet på videregående niveau omfatter videregående voksenuddannelser, diplomuddannelser og masteruddannelser, og disse uddannelser udbydes under lov om åben uddannelse. I formål, indhold og tilrettelæggelse skal uddannelserne videreudvikle deltagerens kompetencer, så kompetencerne kommer op på et højere eller mere specialiseret niveau.

Kompensationsmuligheder inden for VUU

Lovgivningen til de videregående voksenuddannelser omfatter ikke kompensation til deltageren i et uddannelsesforløb under VUU, selvom der er mulighed for kompensation til den samme uddannelse, når den udbydes i det ordinære uddannelsessystem. I det ordinære system gives der specialpædagogisk støtte efter reglerne i SPS-lovgivningen.

Almene voksenuddannelser

Almene voksenuddannelser skal opfylde samfundets og deltagerens behov for kvalifikationer inden for de områder, som dækkes af de almene skolefag.²⁶ I formål, indhold og tilrettelæggelse skal uddannelserne styrke den enkeltes forudsætninger for at fungere i samfundet og på arbejdsmarkedet. En almen voksenuddannelse kan også være forudsætningen for, at den enkelte udvikler sine erhvervskompetencer og muligheder for videre uddannelse. I kategorien almene voksenuddannelser hører den forberedende voksenundervisning (FVU), almen voksenuddannelse (AVU) og hf-enkeltfag. Betegnelsen almen voksenuddannelse er derfor både en overordnet betegnelse for flere voksenuddannelser og en voksenuddannelse i sig selv.

Forberedende voksenundervisning (FVU)

Formålet med forberedende voksenundervisning er at supplere deltagerens grundlæggende færdigheder i læsning, stavning, skriftlig fremstilling, talforståelse, regning og basale matematiske begreber.²⁷ Undervisningen skal give voksne disse færdigheder med henblik på videre uddannelse og skal styrke voksnes forudsætninger for aktiv medvirken i samfundslivet. Undervisningen kan tilbydes voksne over 18 år.²⁸

---

²⁵ Lov nr. 1244 af 23. oktober 2007 om erhvervsuddannelser, § 58.

²⁶ Finansministeriet 2006b:93.

²⁷ Lov nr. 16 af 7. januar 2005 om forberedende voksenundervisning, senest ændret med bekendtgørelse nr. 557 af 6. juni 2007.

²⁸ Det er muligt at fravige aldersgrænsen jf. § 1, stk. 1 i lov nr. 557 af 6. juni 2007 om ændring af lov om forberedende voksenundervisning og ordblindeundervisning for voksne.

Kompensationsmuligheder inden for FVU

En gennemgang af lovgivningen under FVU viser, at man som deltager i et FVU forløb ikke har mulighed for at modtage specialpædagogisk støtte. Dog kan undervisningen tilrettelægges fleksibelt og det er blandt andet muligt at tilrettelægge undervisningen som holdundervisning eller fleksibel undervisning.²⁹ Det er også muligt at indstille sig til prøve som selvstuderende. Flexibiliteten synes dog ikke at være rettet mod at afhjælpe et kompensationsbehov hos personer med funktionsnedsættelse, men derimod at skulle imødekomme alle deltagernes interessefelter for bl.a. herigennem at fremme deltagerens lyst til at arbejde med fagene.³⁰

Derimod har deltagere med funktionsnedsættelse mulighed for at gå til eksamen på særlige vilkår. De særlige prøvevilkår må ikke betyde, at der sker en ændring af prøvens niveau.³¹

Undervisning til ordblinde

Med lovændring af FVU-loven i juni 2005 er det blevet muligt at modtage ordblindeundervisning for voksne i forbindelse med FVU.³² Formålet med ordblindeundervisning er, at voksne med basale vanskeligheder med at tilegne sig skriftsproget kan modtage undervisning, der afhjælper eller begrænser disse vanskeligheder, og som ikke ydes i henhold til anden lovgivning.³³ Undervisningen udbydes af voksenuddannelsescentre og andre som har en driftsoverenskomst.³⁴ Alle, der har basale vanskeligheder med at tilegne sig skriftsproget efter undervisningspligtens ophør, som har forudsætninger for at følge undervisningen med udbytte, og som efter test på uddannelsesinstitutionen vurderes egnet af institutionens leder, kan deltage i undervisningen.³⁵

Som led i ordblindeundervisningen tilbydes undervisning, der kompenserer for deltagerens vanskeligheder gennem styrkelse af skriftsproglige og kommunikative færdigheder. I forlængelse heraf kan der tilbydes undervisning i andre fag, som er tilrettelagt under hensyntagen til deltagerens ordblindhed.

Undervisningen omfatter specialpædagogisk bistand, der skal forstås som undervisning, der udvikler deltagerens funktionelle læse-, skrive- og stavefærdigheder og færdigheder

---

²⁹ Skriftlig fremsættelse af lovforslag 252 den 30. marts 2000
<http://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=90942>

³⁰ jf. §8 stk. 2 i bekendtgørelse nr. 973 af 19. juli 2007 om undervisning m.v. inden for forberedende voksenundervisning.

³¹ Se §17 og §34 i bekendtgørelse nr. 754 af 25. juni 2007 om prøver og eksamen i de almene og studieforberedende ungdoms- og voksenuddannelser.

³² Lov nr. 592 af 24. juni 2005 om ændring af lov om folkeskolen, lov om specialundervisning for voksne, lov om forberedende voksenundervisning og forskellige andre love.

³³ Se §5 i Lov nr. 592 af 24. juni 2005 om ændring af lov om folkeskolen, lov om specialundervisning for voksne, lov om forberedende voksenundervisning og forskellige andre love.

³⁴ Jf. §17 i bekendtgørelse nr. 1372 af 15. december 2005 om ordblindeundervisning for voksne.

³⁵ §10 i bekendtgørelse nr. 1372 af 15. december 2005 om ordblindeundervisning for voksne.

i at bruge kompenserende hjælpemidler, herunder IT-hjælpemidler. Relevante pædagogiske hjælpemidler stilles til rådighed for deltageren i undervisningen, og der ydes rådgivning af deltageren med henblik på tiltag, der kan kompensere for deltagerens skriftsproglige vanskeligheder i hverdagen.³⁶ Undervisningen tilrettelægges som eneundervisning eller holdundervisning, da holdstørrelsen skal tilpasses deltagerens behov.³⁷ Ved undervisning til ordblinde er der også mulighed for at gå til eksamen på særlige vilkår.³⁸

Almen voksenuddannelse (AVU)

Som tidligere nævnt er AVU både en overordnet kategori for flere voksenuddannelser samt en voksenuddannelse i sig selv. Almen voksenuddannelse er kompetencegivende undervisning, der afsluttes med prøver og eksamen på samme niveau som folkeskolens 9. og 10. klasse. Formålet med AVU er at sikre voksnes mulighed for at forbedre eller supplere deres almene kundskaber og færdigheder.³⁹ Uddannelsen er almen, hvilket betyder at den ikke peger frem mod et bestemt erhverv eller fagområde.

Kompensationsmuligheder inden for AVU

Gennemgangen af lovgivningen til almen voksenuddannelse viser, at der ikke er mulighed for at modtage specialpædagogisk støtte under et AVU forløb.⁴⁰ Der er visse muligheder for fleksibel tilrettelæggelse af undervisningen, og voksenuddannelsescentrene kan tilbyde særligt tilrettelagt introducerende undervisning.⁴¹ Det er også muligt at være selvstuderende. Der tilbydes værkstedsundervisning som supplement til undervisningen, hvor kursisterne har mulighed for at vælge arbejdsform og læremidler med udgangspunkt i egne ønsker og læringsstil. Voksenuddannelsescentrene kan tilbyde støtteundervisning for kursister, der har behov for dette på grund af sygefravær eller andre årsager.⁴²

---

³⁶ §3 stk. 2 i bekendtgørelse nr. 1372 af 15. december 2005 om ordblindeundervisning for voksne.

³⁷ §7 i Bekendtgørelse nr. 1372 af 15. december 2005 om ordblindeundervisning for voksne.

³⁸ §17 og §34 i Bekendtgørelse nr. 754 af 25. juni 2007 om prøver og eksamen i de almene og studieforbereende ungdoms- og voksenuddannelser.

³⁹ Jf. www.vidar.dk.

⁴⁰ Bekendtgørelse af lov om almen voksenuddannelse nr. 998 af 20. juli 2007. Loven bliver ændret med virkning fra 1. august 2009 med lov nr. 311 af 30. april 2008 om almen voksenuddannelse og om anerkendelse af realkompetence i forhold til fag i almen voksenuddannelse, i hf-uddannelsen og i uddannelsen til studentereksamen. Lovændringerne drejer sig primært om et fornyet formål med uddannelsen, justering af fagrække, samt at undervisningens organisering og tilrettelæggelse med lovændringen kan ske mere fleksibelt. Lovændringen gør det således ikke muligt at modtage specialpædagogisk støtte.

⁴¹ §4 i lov nr. 998 af 20. juli 2007 om almen voksenuddannelse. Med ændringen af AVU-loven pr. 1. august 2009 udbygges mulighederne for fleksibel tilrettelæggelse af undervisningen, se §§ 9-10 i lov nr. 311 af 30. april 2008.

⁴² §§ 7, 9 og 12 i Bekendtgørelse nr. 1480 af 15. december 2005 om undervisning mv. inden for almen voksenuddannelse.

Uddannelsesinstitutioner, der udbyder AVU, skal tilbyde særlige prøvevilkår til eksaminander med funktionsnedsættelse. Det må dog ikke forringe prøvens niveau.⁴³

Hf-enkeltfag

Formålet med Hf-enkeltfag er, at voksne kursister opnår almindelig viden og kompetencer, som kan give grundlag for videre uddannelse og øge mulighederne på arbejdsmarkedet.⁴⁴ Gennem uddannelsen skal kursisterne udvikle faglig indsigt og studiekompetence, og opnå fortrolighed med at anvende forskellige arbejdsformer og evne til at fungere i et studiemiljø, hvor kravene til selvstændighed, samarbejde og sans for at opsøge viden er centrale.

Kompensationsmuligheder inden for hf-enkeltfag

Som kursist på hf-enkeltfag er der mulighed for at modtage specialpædagogisk bistand.⁴⁵ Her er der blandt andet mulighed for at modtage forskellige former for hjælpemidler, sekretærhjælp, praktisk hjælp, tegnsprogs- og skrivetolkning, særligt udformede undervisningsmaterialer og rådgivning om funktionsnedsættelsens betydning for at gennemføre uddannelsen.

På hf-enkeltfag er der desuden mulighed for sygeundervisning.⁴⁶ Der er også mulighed for supplerende undervisning, hvis en kursist har haft eller forventes hyppigt at få kortvarige fravær på grund af sygdom. Den supplerende undervisning gives i tilknytning til deltagelsen i den almindelige undervisning.⁴⁷

Der er også mulighed for at deltagere med funktionsnedsættelse kan gå til eksamen på særlige vilkår, men prøvens niveau må ikke ændres.⁴⁸ Prøverne skal tilrettelægges på samme vilkår som den undervisning eleven tidligere har modtaget, og skal således afspejle den måde eleven har arbejdet på.

Opsamling

Nedenstående skema illustrerer overordnet de kompensationsmuligheder, som lovgivningen indeholder i de analyserede uddannelser. Felter markeret med rødt

---

⁴³ §17 og §34 i Bekendtgørelse nr. 754 af 25. juni 2007 om prøver og eksamen i de almene og studieforbereende ungdoms- og voksenuddannelser.

⁴⁴ Bekendtgørelse om hf-uddannelsen tilrettelagt som enkeltfagsundervisning for voksne nr. 746 af 1. juli 2008 og lov om uddannelsen til højere forberedelseksamen nr. 445 af 8. maj 2007.

⁴⁵ Bekendtgørelse nr. 873 af 1. september 2008 om særlige tilskud til specialpædagogisk bistand ved ungdomsuddannelser m.v.

⁴⁶ Jf. §60 i Bekendtgørelse om hf-uddannelsen tilrettelagt som enkeltfagsundervisning for voksne nr. 746 af 1. juli 2008.

⁴⁷ §62 i Bekendtgørelse om hf-uddannelsen tilrettelagt som enkeltfagsundervisning for voksne nr. 746 af 1. juli 2008.

⁴⁸ §17 i bekendtgørelse om prøver og eksamen i de almene og studieforbereende ungdoms- og voksenuddannelser nr. 754 af 25. juni 2007 og §17 i Bekendtgørelse om prøver og eksamen i folkeskolen og i de almene og studieforbereende ungdoms- og voksenuddannelser nr. 351 af 19. maj 2005.

illustrerer, at det slet ikke er muligt at modtage kompensation. Felter markeret med gult illustrerer, at der er visse kompensationsmuligheder. Felter markeret med grønt illustrerer, at muligheden for den pågældende kompensation fuldt ud synes at være til stede i lovgivningen. Det skal understreges, at skemaet kun er en overordnet skitse over de kompensationsmuligheder, som uddannelserne indeholder.

	Personlig assistanc e	Tolke- Bistan d	Mento r	Særligt tilrettelagt undervisning	Hjælpe mid ler	Fravigelse fra studieordni ng	Tilgængelighed
AMU*							
Enkeltfag, korte og fagspecifikk e kurser							
GVU							
VEUD							
VVU							
Diplom							
Master							
FVU**							
AVU							
hf-enkeltfag							

* I forbindelse med kurser der tilbydes efter lov om åben uddannelse.

** Særlige forhold gør sig gældende i forbindelse med ordblindeundervisning for voksne.

Mulighederne for at yde kompensation til personer med funktionsnedsættelse er meget begrænsede både når vi ser på de erhvervsrettede uddannelser for voksne og når vi ser på de almene voksenuddannelser.

Under de erhvervsrettede uddannelser for voksne er der få muligheder for kompensation. Til kurser i AMU regi oprettet efter lov om åben uddannelse er der ikke mulighed for at yde kompensation til personer med funktionsnedsættelse. Det samme gælder enkeltfag, korte kurser og fagspecifikke kurser under åben uddannelse. Her er der dog mulighed for at være selvstuderende med deraf følgende særligt tilrettelagte prøver. Hvis en person med funktionsnedsættelse ønsker at deltage i en grundlæggende voksenuddannelse (GVU), vil der heller ikke være mulighed for støtte med mindre der indgår en anden støtteberettiget uddannelse. Under VoksenErhvervsUddannelserne (VEUD) er der imidlertid mulighed for at få specialpædagogisk støtte både til uddannelsen, praktikforløb og prøver. Er der tale om videregående voksenuddannelser (VVU), en diplom- eller masteruddannelse, så tilbydes disse uddannelser efter reglerne om åben uddannelse, og her er der ikke mulighed for at tilbyde nogen form for kompensation.

Samme konklusioner gør sig gældende for de almene voksenuddannelser; muligheden for at yde kompensation findes enten slet ikke eller kun i meget begrænset omfang. Det er ikke muligt at modtage specialpædagogisk støtte i forbindelse med forberedende voksenundervisning (FVU). Der er dog visse åbninger i loven i forhold til fleksibel tilrettelæggelse af undervisningen, samt mulighed for særlige prøvevilkår. Endvidere er der under FVU mulighed for undervisning til voksne ordblinde, hvilket kan betragtes som en kompensationsmulighed. Almen voksenuddannelse (AVU) rummer heller ikke mulighed for at yde kompensation for funktionsnedsættelse. Også her er der dog visse muligheder for fleksibel tilrettelæggelse af undervisningen og for særlige vilkår ved prøver. Ved hf-enkeltfag er der derimod mulighed for at modtage specialpædagogisk støtte og der er mulighed for særlige prøvevilkår, sygeundervisning og supplerende undervisning.

Vi kan således konkludere at der mangler kompensationsmuligheder til voksen-, efter- og videreuddannelse. Men ikke alene mangler der kompensationsmuligheder, der er også behov for at overveje hvilken form for kompensation, der skal kunne gives. Den definition af specialpædagogisk støtte, der i dag findes, sikrer ikke altid den fornødne kompensation, idet der fx mangler støtte til tilgængelighed og mentorordninger. Hvis vi vil sikre, at personer med funktionsnedsættelse har de samme muligheder uanset hvilken uddannelse de ønsker at gennemføre, er det nødvendigt, at der også er de samme muligheder for kompensation. Derfor er der behov for, at kompensationsmulighederne bliver ensartede.

5. Kompensationsmuligheder efter anden lovgivning

Som udgangspunkt bør den kompensation, en person med funktionsnedsættelse har brug for til al form for undervisning, kunne fås gennem uddannelseslovgivningen. Dette er ikke altid tilfældet med den nuværende lovgivning og derfor er der situationer, hvor kompensationen ikke gives efter uddannelseslovgivningen, men hvor der er støtte at hente efter anden lovgivning. I dette kapitel beskrives disse andre muligheder kort.

Lov om aktiv beskæftigelsesindsats

Målgruppen for lov om en aktiv beskæftigelsesindsats er bl.a. dagpenge, kontant- og starthjælpsmodtagere, samt personer ansat i job med løntilskud til førtidspensionister og fleksjobansatte.⁴⁹ Såfremt man tilhører målgruppen og deltager i tilbud efter lov om en aktiv beskæftigelsesindsats, som fx vejledningsforløb eller ordinære uddannelsesforløb, er der mulighed for hjælpemidler, personlig assistance, tolkebistand og mentor.

Lov om en aktiv socialpolitik

Personer, som modtager revalidering, er omfattet af lov om aktiv socialpolitik.⁵⁰ Det fremgår af loven, at revalidering omfatter erhvervsrettede aktiviteter og økonomisk hjælp, som kan bidrage til, at personer med funktionsnedsættelse kan fastholdes eller kommer ind på arbejdsmarkedet, så muligheden for at forsørge sig selv og familien forbedres.

I reglerne om revalidering er der mulighed for at yde støtte til forsørgelse under uddannelse.⁵¹ Men der er også mulighed for at yde støtte til særlige udgifter, som er en nødvendig følge af uddannelsen eller funktionsnedsættelsen. Det vil sige, at der er mulighed for at give hjælp til undervisningsmaterialer, til personlig assistance, tolkebistand eller en mentor. Det er ikke en forudsætning for at få støtte, at man modtager forsørgeshjælp efter revalideringsbestemmelsen. Kravet er, at man skal være omfattet af personkredsen i §46 i lov om en aktiv socialpolitik.⁵² Det er vigtigt at være opmærksom på, at revalideringshjælp er subsidier, dvs. at den først ydes hvis der ikke er hjælp at hente i anden lovgivning.

---

⁴⁹ Lov om en aktiv beskæftigelsesindsats, nr. 439 af 29. maj 2008.

⁵⁰ Lov nr. 1460 af 12. december 2007 om aktiv socialpolitik.

⁵¹ Ankestyrelsen Principafgørelse: SM O-115-97 vedrører spørgsmålet om revalideringshjælp til efteruddannelse. Ankestyrelsen Principafgørelse: SM O-114-97 + SM O-79-95 vedrørende spørgsmålet om videreuddannelse, da borgeren ikke har en kompetencegivende uddannelse.

⁵² Ankestyrelsen Principafgørelse: SM A-26-06.

Lov om kompensation til handicappede i erhverv

Lov om kompensation til handicappede i erhverv mv. har til formål at styrke mennesker med funktionsnedsættelses muligheder for beskæftigelse, så de får de samme muligheder for erhvervsudøvelse som personer uden funktionsnedsættelse.⁵³

Efter loven er der mulighed for at få personlig assistance, såfremt man har en betydelig fysisk eller psykisk funktionsnedsættelse. Der er mulighed for at give personlig assistance i forbindelse med efter- og videreuddannelse, såfremt bestemte faktorer er opfyldt.

Assistancen kan gives til ledige personer forud for påbegyndelsen af et konkret ansættelsesforhold. Den kan også gives til ledige personer, der deltager i tilbud efter lov om en aktiv beskæftigelsesindsats, til personer i uddannelser med godtgørelse efter lov om godtgørelse ved deltagelse i erhvervsrettet voksen- og efteruddannelse og til personer i uddannelse med støtte efter lov om statens voksenuddannelsesstøtte eller under uddannelse og samtidig modtager arbejdsløshedsdagpenge.

Den kan gives til lønmodtagere der deltager uden for normal arbejdstid i efter- og videreuddannelse inden for det pågældende erhverv. Eller til lønmodtagere, der deltager i kurser, der er et led i arbejdet, betales af arbejdsgiveren og afvikles i arbejdstiden.

Endelig kan personlig assistance gives til selvstændige erhvervsdrivende, som deltager i kurser, der er et almindelig led inden for den pågældende branche.

For at modtage personlig assistance efter loven, er det et krav, at personen ikke er berettiget til specialpædagogisk støtte i form af personlig assistance efter lovgivningen ved den pågældende uddannelse.

Personlig assistance kan ydes i op til 20 timer om ugen. Der kan i særlige tilfælde ydes assistance i op til 37 timer. Personlig assistance kan bruges til undervisningstimer og til forberedelse.

Lov om specialpædagogisk støtte ved videregående uddannelser

Det fremgår af reglerne om specialpædagogisk støtte (SPS), at formålet med loven er at sikre, at studerende med en funktionsnedsættelse, der er optaget på en videregående uddannelse skal kunne gennemføre uddannelsen på lige fod med studerende uden funktionsnedsættelse.⁵⁴ Det er SU-styrelsen, der administrerer reglerne.

SPS-loven kan bruges af personer, som går på en videregående uddannelse. Desuden finder loven anvendelse til efter- og videreuddannelse i de situationer hvor loven til den pågældende efter- eller videreuddannelse specifik henviser til SPS-loven. Dog kan man ikke få støtte til uddannelser under åben uddannelse.

Med SPS-loven er der mulighed for at få forskellige former for støtte. Man kan få tegnsprogs- og skrivetolkning, sekretær- og praktisk hjælp og forskellige former for

---

⁵³ Bekendtgørelse nr. 71 af 8. februar 2008 af lov om kompensation til handicappede i erhverv mv.

⁵⁴ Lovbekendtgørelse nr. 210 af 1. marts 2007 af lov om specialpædagogisk støtte ved videregående uddannelse.

hjælpemidler. Et eksempel på et hjælpemiddel kan være en stemmeforstærker med trådløs mikrofon eller en computer med talesyntese. Desuden kan man få særligt udformede undervisningsmaterialer, fx lydbånd. Endvidere kan man få rådgivning om funktionsnedsættelsens betydning for gennemførelsen af uddannelsen og der er mulighed for at få støttetimer til kompensation for funktionsnedsættelsen.

Derimod fremgår det af SPS-loven, at man ikke kan få støtte til særlig undervisning alene fordi man har generelle faglige problemer. SPS-loven omfatter heller ikke støtte til bygningsmæssige ændringer, befordring til uddannelsesinstitutionen eller sygeundervisning.

Lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet

Det fremgår af §3 i lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet, at arbejdsgivere ikke må forskelsbehandle ansatte i forhold til adgang til erhvervsvejledning, erhvervsuddannelse, erhvervsmæssig videreuddannelse og omskoling.⁵⁵ Forbuddet mod forskelsbehandling gælder ikke kun for arbejdsgivere, men også for de institutioner, virksomheder og enkeltpersoner, der driver vejlednings- og uddannelsesvirksomhed og alle, der anviser til beskæftigelse, hvilket fx kan være jobcentrene.⁵⁶ Det betyder, at uddannelsesinstitutioner, der tilbyder VEU skal tilbyde uddannelserne på en sådan måde, at også personer med funktionsnedsættelser har adgang til VEU. I vejledningen til loven nævnes kursusvirksomheder og universiteter som eksempler på institutioner, der udbyder uddannelser, hvor der ikke må finde en forskelsbehandling sted.⁵⁷

Vi har derfor valgt at medtage lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet i dette kapitel, idet reglerne måske kan være med til at sikre den nødvendige kompensation til personer med funktionsnedsættelse. Det er dog svært at vurdere, hvor langt bestemmelsen i lov om forbud mod forskelsbehandling rækker, før det er afprøvet i praksis. Der har, såvidt Center for Ligebehandling af Handicappede erfarer, endnu ikke været sager ved domstolene om overtrædelser af lovens § 3 i forhold til personer med funktionsnedsættelse, men det er vigtigt at fastholde, at reglerne om forbud mod forskelsbehandling findes. Med virkning fra 1. januar 2009 etableres Ligebehandlingsnævnet, hvorved det bliver langt lettere og økonomisk omkostningsfrit for borgeren at klage over afgørelser truffet efter lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet mv.⁵⁸ Det formodes derfor, at der bliver truffet langt flere afgørelser efter regelsættet, og at disse afgørelser får indflydelse på praksis.

---

⁵⁵ Bekendtgørelse nr. 31 af 12. januar 2005 om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet mv., senest ændret ved lov nr. 1542 af 20. december 2006.

⁵⁶ Bekendtgørelse nr. 31 af 12. januar 2005 om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet mv., senest ændret ved lov nr. 1542 af 20. december 2006, § 3, stk. 2.

⁵⁷ Vejledning nr. 9237 af 6. januar 2006 om forskelsbehandlingsloven.

⁵⁸ Lov nr. 387 om Ligebehandlingsnævnet af 27. maj 2008

Opsamling

I visse situationer er der mulighed for at modtage kompensation i forbindelse med VEU, selvom hjemlen til at yde kompensation ikke findes direkte i uddannelseslovgivningen. Muligheden for at få kompensation er i disse situationer ikke alene afhængig af personens kompensationsbehov under uddannelsen. Her er der tale om en form for ”dobbelt optag”, hvor personen *både* skal være optaget på den ønskede uddannelse, have behov for kompensation *og* være i en bestemt social- eller beskæftigelsesmæssig situation (fx som kontanthjælpsmodtager eller revalidend), for at modtage kompensation.

Lov om specialpædagogisk støtte ved videregående uddannelser adskiller sig fra den lovgivning, som ellers er beskrevet i dette kapitel ved, at der i nogle love under VEU henvises direkte til at give støtte efter SPS-loven. Det er dog kun i meget få tilfælde, at lovgivningen på VEU-området henviser til lov om specialpædagogisk støtte.

Selvom det ikke fremgår direkte af lov mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet, kan loven måske være med til at sikre kompensation til mennesker med funktionsnedsættelse, så de kan deltage i et uddannelsesforløb inden for VEU.

6. Princippet om ligebehandling

Dansk handicappolitik bygger på princippet om ligebehandling, hvilket bl.a. betyder, at mennesker med funktionsnedsættelse skal kompenseres for deres funktionsnedsættelse. Herved skabes i videst muligt omfang lige muligheder for deltagelse i samfundslivet.⁵⁹ Forholdet mellem funktionsnedsættelse og handicap kan illustreres ved denne ligning:

$$\text{Funktionsnedsættelse} + \text{samfundsskabt barriere} = \text{handicap}$$

Funktionsnedsættelsen er det, som kan konstateres ved personen, mens handicapet opstår i mødet med samfundet. Det betyder, at et handicap opstår i det øjeblik, hvor et menneske er begrænset i sin udfoldelse pga. funktionsnedsættelsen, fordi samfundet ikke er indrettet, så det modsvarer de behov, som mennesker med funktionsnedsættelse har, eller fordi samfundet forhindrer personen i at deltage på lige fod med andre.

Ved at identificere og dernæst fjerne en samfundsskabt barriere, undgår vi, at der opstår et handicap for personer med funktionsnedsættelse, og ved at identificere og fjerne barriererne skabes der lige muligheder for deltagelse i samfundslivet. Et eksempel på VEU-området kan være, at en person, der er døv (funktionsnedsættelsen) ønsker at tage en efteruddannelse. Hvis personen ikke kan få tolkebistand i forbindelse med uddannelsen, vil personen have et handicap i forhold til at gennemføre uddannelsen, da barrieren er, at vedkommende ikke kan modtage den verbale undervisning. Tilbydes der tolkebistand til den ønskede efteruddannelse, vil personen stadig have sin funktionsnedsættelse, men personen vil ikke have et handicap som afskærer vedkommende fra at gennemføre uddannelsen, fordi tolkebistanden gør det muligt at overkomme barrieren. Derved gives der lige muligheder for deltagelse.

Kompensation for en funktionsnedsættelse betyder ikke positiv særbehandling, men skal ses som indsatsen for at udjævne et ulige udgangspunkt. Ifølge kompensationsprincippet, som dansk handicappolitik bygger på, skal personer med funktionsnedsættelse derfor tilbydes den rette hjælp og støtte for at afhjælpe de barrierer, de måtte møde.

Det er den ansvarlige myndighed, organisation eller virksomhed inden for en given sektor, som skal stille den fornødne kompensation til rådighed og dermed også afholde de udgifter, der kan være forbundet med kompensationen. Dette er et andet vigtigt handicappolitisk grundprincip; kaldet sektoransvarsprincippet. Princippet er i forskelligt omfang indarbejdet i lovgivningen, og i de tilfælde, hvor sektoransvarsprincippet er indskrevet i loven, fx ved at give mulighed for at modtage specialpædagogisk støtte, har borgeren et retskrav på kompensation. Derved stilles borgeren stærkere end hvis ansvaret for at give kompensation alene hviler på myndigheden, organisationen eller virksomhedens evne til at overholde princippet om sektoransvar. På VEU-området betyder princippet om sektoransvar, at den ansvarlige udbyder af VEU skal stille den fornødne kompensation til rådighed.

---

⁵⁹ Det Centrale Handicapråd 2005

Andre barrierer

Lovgivning er dog en side af sagen, den anden side af sagen er praksis. Selv med et lovgivningsgrundlag, der sikrer den fornødne kompensation på uddannelsesområdet, kan det forekomme, at mennesker med funktionsnedsættelse vil opleve at blive ulige behandlet i forhold til andre i uddannelsessystemet. Ligebehandling af mennesker med funktionsnedsættelse handler både om lovgivningens bestemmelser, men også om hvordan lovgivningen forvaltes i praksis. Hertil kommer en række områder, der har betydning for, hvordan deltagelse i VEU fungerer i praksis, som ikke umiddelbart kan forventes at indgå i de enkelte uddannelseslovgivninger. Det er ikke muligt at opliste alle forhold, der har betydning i praksis, men her gives der nogle eksempler.

For personer med funktionsnedsættelse kan det være ganske afgørende at have adgang til studiemæssige sammenhænge, hvor pensum diskuteres. Men fx kan en person, der er døv og som ikke har tolkning i pauser og under gruppearbejde, ikke deltage i ellers studierelevante diskussioner. Og en person i kørestol kan ikke deltage i gruppemøder eller projektarbejde, der foregår uden for uddannelsesinstitutionen, hvis stedet ikke er tilgængeligt.

Deltagelse i sociale sammenhænge – eller oplevelsen af social inklusion – er en vigtig dimension for at gennemføre et uddannelsesforløb. Det er meget vanskeligt at lovgive om social inklusion, men ikke desto mindre kan social marginalisering medvirke til, at en person med funktionsnedsættelse ikke kan eller ønsker at gennemføre en uddannelse.

Et andet eksempel er sagsbehandlingstider. Det er kendt, at lange sagsbehandlingstider eksempelvis kan betyde, at et hjælpemiddel ikke tildeles fra studiestart, selvom hjælpemidlet er nødvendigt for at deltage i undervisningen. Dette betyder, at den enkelte kursist ikke får imødekommet sit kompensationsbehov, og måske ikke får det nødvendige udbytte af undervisningen – og i værste fald må opgive at starte på eller gennemføre en uddannelse.

For mennesker med bevægehandicap kan manglende befordring udgøre en barriere, hvis vedkommende er afskåret fra at benytte kollektiv transport og ikke kan få bevilget individuel kørsel. Samme forhold gør sig gældende for mennesker med funktionsnedsættelse, der har behov for ledsagelse til og fra uddannelsesinstitutionen.

Disse aspekter indgår ikke i lovgivningen på uddannelsesområdet, og denne undersøgelse beskæftiger sig ikke yderligere med disse problematikker i relation til undersøgelsens problemstilling, selvom de kan være nok så væsentlige for at gennemføre et uddannelsesforløb.

7. Konklusion og anbefalinger

Formålet med denne undersøgelse har været at belyse, hvilke kompensationsmuligheder der findes i lovgivningen til uddannelserne på VEU-området. I forbindelse med vedtagelsen af finansloven for 2000 blev aftalen om voksen- og efteruddannelsesreformen indgået, og af denne aftale fremgår det, ”at det offentlige har et overordnet ansvar for at sikre relevante videre- og efteruddannelsesstilbud til alle.”

Denne undersøgelse viser imidlertid, at der findes meget begrænsede kompensationsmuligheder i lovgivningen på VEU-området, og det betyder, at mennesker med funktionsnedsættelse ikke har de samme muligheder for at tage en uddannelse under VEU som alle andre. Der tegner sig derfor et billede af, at intensionen med voksen- og efteruddannelsesreformen om at alle skal have mulighed for uddannelse under VEU ikke er blevet opfyldt. Man har heller ikke efterfølgende sikret personer med funktionsnedsættelse denne ret, hvilket ellers i sin tid blev bebudet af daværende undervisningsminister Margrethe Vestager.

I denne undersøgelse har vi analyseret de offentlige uddannelser og opdelt dem i grupperne: de Erhvervsrettede uddannelser for voksne og de Almene voksenuddannelser.

I forhold til de Erhvervsrettede uddannelser for voksne er der til uddannelserne under lov om åben uddannelse ikke mulighed for at få støtte. Til de grundlæggende voksenuddannelser (GVU), er der heller ikke mulighed for støtte med mindre der i uddannelsesforløbet indgår en anden støtteberettiget uddannelse. Derimod vil der være mulighed for at få støtte til VoksenErhvervsUddannelserne (VEUD), da deltagerne følger de ordinære uddannelsesforløb.

Inden for de Almene voksenuddannelser er der til uddannelser under FVU og AVU ikke mulighed for at få støtte. Dog er der mulighed for at give støtte til undervisning til ordblinde. Til hf-enkeltfag kan der ydes specialpædagogisk støtte efter reglerne i SPS-lovgivningen.

Konklusionen er derfor, at der kun i ganske få situationer er mulighed for at modtage kompensation, i form af specialpædagogisk støtte/bistand, i forbindelse med VEU. I visse situationer kan der hentes kompensation i anden lovgivning, men muligheden for kompensation i disse situationer er også begrænsede. Desuden er der i disse situationer tale om en form for ”dobbelt optag”, hvor personen *både* skal være optaget på den ønskede uddannelse og være i en bestemt social- eller beskæftigelsesmæssig situation (fx som kontanthjælpsmodtager eller revalidend), for at modtage kompensation.

Med udgangspunkt i en bruttoliste over ønskelige kompensationsmuligheder, lavet i samarbejde med handicaporganisationer og videnscentre, har vi analyseret lovgivningen på VEU-området. Listen rummer de former for kompensation, som bør indgå for at alle får adgang til VEU. Vi har udarbejdet denne liste, da den traditionelle opfattelse af specialpædagogisk støtte/bistand er for snæver i forhold til at dække kompensationsbehovet for mange forskellige funktionsnedsættelser.

Dansk handicappolitik er blandt andet baseret på princippet om sektoransvar, hvilket vil sige, at den sektor, der udbyder en ydelse, skal udbyde den til alle. Hvis sektoransvaret

efterleves, skal undervisningsinstitutioner, private og andre udbydere af VEU gøre det muligt for personer med funktionsnedsættelse at deltage i undervisningen. Ideelt set bør sektoransvaret statueres ved, at der i lovgivningen vedrørende VEU skabes hjemmel til at yde kompensation. Hvis sektoransvaret udmøntes ved, at der i lovgivningen sikres kompensation, har borgeren dermed et retskrav herpå. Men hvis borgerens krav om kompensation kun implicit ligger i sektoransvarsprincippet, så vil det for mange, være sværere at modtage kompensation. Personer med funktionsnedsættelse har siden december 2004 været en del af den målgruppe, som er omfattet af reglerne i lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet mv. Men der har, såvidt centret erfarer, på nuværende tidspunkt ikke været afgørelser vedrørende spørgsmålet om efter- og videreuddannelse, hvorfor det er svært at vurdere, hvor langt lovens beskyttelse rækker.

Den faktiske udmøntning af lovgivningen for kompensation, som fx sagsbehandlingstiden og arten af kompensationsmuligheder og/eller inklusionen af en person med funktionsnedsættelse i uddannelsen, har også meget stor betydning for muligheden for at gennemføre et VEU forløb. Denne undersøgelse omfatter dog ikke dette aspekt.

Vi kan med undersøgelsen samlet set konkludere, at vi endnu er langt fra en situation, hvor personer med funktionsnedsættelse har de samme vilkår for at gennemføre et uddannelsesforløb under VEU som personer, der ikke er afhængige af forskellige former for kompensation.

Anbefalinger

På baggrund af analysen, anbefaler centret:

- at der indsættes direkte hjemmel i lovgivningen på VEU-området til at yde kompensation til personer med funktionsnedsættelse. Lovhjemlen bør indsættes i lov om åben uddannelse, FVU, AVU, AMU og GVU.
- at der i Undervisningsministeriet nedsættes en arbejdsgruppe med repræsentanter fra relevante dele af Undervisningsministeriet, videnscentre og handicaporganisationer. Arbejdsgruppen skal se nærmere på begrebet kompensation, så der i Undervisningsministeriets lovgivning indføres en ensartet men dækkende bestemmelse for, hvad der kan ydes af kompensation til personer med funktionsnedsættelse i forbindelse med uddannelse.

8. Litteraturliste

CABI 2007: *Evaluering. Projekt Mentor – version 2.*

Center for Ligebehandling af Handicappede 2005: *Overgang fra grundskole til ungdomsuddannelse – unge 16 – 25-årige med bevægehandicap.*

Det Centrale Handicapråd 2005: *Dansk Handicappolitiks Grundprincipper.*

Finansministeriet 2000 (henvisning til finansloven fra 2000...)

Finansministeriet 2006a: *Livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet - rapport fra Trepartsudvalget - Bind 1: Den fremtidige voksen- og efteruddannelsesindsats.*

Finansministeriet 2006b: *Livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet – rapport fra Trepartsudvalget. Bind 2: Kortlægning og analyser.*
Landsforbundet af voksen- og ungdomsundervisere: <http://www.lvu.dk/sw30602.asp>

Oxford Research 2005a: *Det private udbud af voksen-, efter- og videreuddannelse (VEU). Udarbejdet for regeringens Trepartsudvalg om livslang opkvalificering og uddannelse af alle på arbejdsmarkedet.*

Oxford Research 2005b: *Bilag 1. Analysens metode. Det private udbud af voksen-, efter- og videreuddannelse (VEU). Udarbejdet for regeringens Trepartsudvalg om livslang opkvalificering og uddannelse af alle på arbejdsmarkedet.*

SFI 2006: *Handicap og beskæftigelse. Udviklingen mellem 2002 og 2005.* SFI 06:24.

SFI 2008: *Handicap og beskæftigelse i 2006.* SFI 08:10.

Trepartsudvalg om livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet, sekretariatet 2004: *Bilag 2: Uddannelsesterminologier.*

Trepartsudvalg om livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet 2006: *Livslang opkvalificering og uddannelse for alle på arbejdsmarkedet – rapport fra Trepartsudvalget. Bind 1: Den fremtidige voksen- og efteruddannelsesindsats.*

Undervisningsministeriet 2007: *Danmarks strategi for livslang læring. Uddannelse og livslang opkvalificering for alle.*

9. Bilag

Bilag 1. Ønskelige kompensationsmuligheder inden for VEU

Målet har været at opstille en liste over ønskelige kompensationsmuligheder i VEU lovgivningen, dvs. en liste over hvilke *former for* kompensation, der skal være mulighed for at yde efter lovgivningen. Listen er udarbejdet med sparring fra handicaporganisationer og videnscentre (se bilag 2), som har givet bud på, hvilke kompensationsmuligheder, der skal være til stede, for at mennesker med funktionsnedsættelser har mulighed for at gennemføre VEU på lige fod med andre.

Som beskrevet i kapitel 2, skal listen illustrere de kompensationsbehov, personer med funktionsnedsættelse kunne tænkes at have. De konkrete eksempler der gives, er netop blot eksempler, og listen omfatter flere kompensationsmuligheder, end der findes i gældende lovgivning. Det er ikke muligt at udarbejde en udtømmende liste, der rummer alle tænkelige kompensationsbehov, bl.a. fordi der er tale om et område hvor problemstillinger og kompensationsbehov er meget individuelle, og hvor forskellige lovgivninger i mange tilfælde skal kunne spille sammen. Kompensationsmulighederne er beskrevet i ikke-prioriteret rækkefølge og flere af punkterne er beskrevet yderligere i de bilag, der henvises til.

Personlig assistance

Formålet med personlig assistance bør være at kompensere deltageren i situationer, hvor deltageren er hindret i at udføre opgaver af forskellig art. Personlig assistance kan antage mange former, og denne liste illustrerer nogle af de forskelligartede opgaver, en personlig assistent kan hjælpe med:

- Skabe overblik i hverdagen ved at udarbejde lister over arbejdsopgavernes fordeling på fag
- Strukturere opgaveløsningen dagligt, ugentligt og månedligt, så opgaverne ikke hober sig op
- Overskue de enkelte opgaver ved at opliste alle dele af opgaven
- Hjælpe med at indlære eller træne nye funktioner, fx studieteknikker
- Udfylde skemaer om fx dispensation fra eksamensbestemmelser
- Være bindeled til medstuderende, så personen bliver bedre til at indgå i på nye sociale sammenhænge
- Orienterer studiested og medstuderende om funktionsnedsættelsen
- Yde sekretærhjælp fx ved eksamen.

Behovet for personlig assistance kan række ud over uddannelsesrelaterede opgaver. Er det tilfældet bør denne form for personlig assistance som udgangspunkt tildeles efter anden lovgivning, hvis man følger sektoransvarsprincippet. Det bør dog være muligt, at det er den samme person, der udfører personlig assistance i forbindelse med

uddannelsesaktiviteter under VEU og som også giver fx socialpædagogisk bistand i hjemmet efter serviceloven, hvis dette vurderes at være hensigtsmæssigt. Det er dog væsentligt, at personer, der ansættes til at varetage den personlige assistance, informeres om betydningen af den specifikke funktionsnedsættelse, så den rette hjælp ydes. Det bør som udgangspunkt ikke være pålagt den, der modtager assistancen, at uddanne og vejlede den personlige assistent.

Tolkebistand

Personer med kommunikative vanskeligheder kan have behov for tolkebistand, og hvis lovgivningen skal leve op til sektoransvarsprincippet, bør der være mulighed for, at personer med kommunikative vanskeligheder tildeles den fornødne tolkebistand i alle situationer, hvor der kan kompenseres for en given kommunikativ funktionsnedsættelse. Her kan som eksempler nævnes tegnsprogstolkning, skrivetolkning, stemmetolkning og mund-hånd-system tolkning.

Mentorordninger

En mentor kan være vigtig, for at mennesker med funktionsnedsættelse får en god start på et uddannelsesforløb under VEU, og mentoren kan have stor betydning for at gennemføre en uddannelse og/eller hindre frafald. Mentoren kan introducere deltageren til uddannelsen og fx informere om, hvilke krav der stilles til deltagelse i undervisningen, og hvilke skriftlige opgaver/mundtlige præsentationer, der kræves i uddannelsesforløbet. Derudover kan mentoren vejlede deltageren om andre aspekter af deltagelsen i VEU – såvel personlige som faglige.

I nogle sammenhænge er muligheden for at få tildelt en mentor allerede indarbejdet i lovgivningen. Mentorordninger findes på arbejdsmarkedet som en mulighed for personer, ansat på ordinære vilkår⁶⁰, er ansat i fleksjob, for personer ansat i job med løntilskud til førtidspensionister og for personer, som er ansat under isbryderordningen – en løntilskudsordning for nyuddannede med en funktionsnedsættelse⁶¹. Det er også muligt for dagpenge-, start-, kontanthjælpsmodtager, revalidender m.fl. at få tilskud til en mentor for at styrke introduktionen på en arbejdsplads eller til en uddannelse. Det er en betingelse for tildeling af en mentor, at mentoren er afgørende for, at personen kan deltage i tilbuddet⁶².

I perioden 2005-2007 har Undervisningsministeriet gennemført et forsøg med at etablere mentorordninger på syv UU-centre (Ungdommens Uddannelsesvejledning). Formålet har været at vurdere, hvorvidt mentorordninger kan bruges som strategi til fastholdelse af unge på ungdomsuddannelserne. Evalueringen af projektet viser, at

---

⁶⁰ Det vil sige opfylder betingelsen for at kunne ansættes i et job med løntilskud til førtidspensionister, isbryderordningen for personer med funktionsnedsættelse samt arbejdsløse, men ansættes i et job uden løntilskud. Bekendtgørelsen nr. 439 af 29. maj 2008 om en aktiv beskæftigelsespolitik, § 101.

⁶¹ <http://www.socialtengagement.dk/sw359.asp>

⁶² www.vidar.dk

mentorforløbene har en direkte virkning for fastholdelsen, fordi mentorerne udfylder en rådgivende og motiverende funktion, fx ved at understøtte fremmøde eller bidrage til at finde en praktikplads. Mentorerne har også en direkte virkning i forhold til at hjælpe eleverne til afklaring og støtte i forhold til deres personlige og sociale problemer. Denne indirekte virkning kan være lige så vigtig som den direkte uddannelsesrelaterede virkning, fordi det ofte for denne målgruppe er personlige og sociale problemer, som udgør en barriere i forhold til fastholdelse og gennemførelse af uddannelse⁶³. En evaluering af beskæftigelsesprojektet ”Projekt Mentor”, der blev gennemført under det tidligere Viborg Amt i perioden 2006-2007, påpeger den positive betydning af mentorordninger. Projektet havde til formål at få unge med særlige behov i beskæftigelse på ordinære vilkår eller støttede vilkår, og evalueringen viser, at en mentorordning udgør et godt grundlag for unge med særlige behov til at etablere sig på arbejdsmarkedet. Derudover giver mentorordningen den afgørende tryghed til at lære nyt i en arbejdsituation med nye mennesker.⁶⁴

Lederforeningen for VUC har i april 2008 rettet henvendelse til Folketingets Uddannelsesudvalg og bl.a. foreslået, at AVU-loven suppleres med en mentorordning på AVU. Hertil har Undervisningsminister Bertel Haarder i april 2008 svaret, at udvalget om diskrimination på grund af handicap under Økonomi- og Erhvervsministeriet i september 2007 har opstillet forskellige modeller for lovgivning eller anden beskyttelse mod diskrimination af handicappede. Ministeren peger på, at vejledningsforpligtelsen i det aktuelle lovforslag er bredt ud og fokuseret på individuelle behov. Vejledningen kan således også gives i form af mentorlignende ordninger. Det er ministerens opfattelse, at vi skal afvente virkningen af lovforslaget og af de udviklingsarbejder, der er planlagt iværksat om udvikling af strategier for at sikre øget gennemførelse.⁶⁵

Særlig tilrettelagt undervisning

Nogle funktionsnedsættelser kan gøre det vanskeligt eller umuligt at følge ordinære undervisningsforløb eller arbejdsformer. I sådanne tilfælde kan særligt tilrettelagt undervisning eller særlige arbejdsformer være en vigtig kompensationsmulighed. Særlig tilrettelagt undervisning kan fx være undervisning af kursisterne på hold med et mindre antal kursister, end i den ordinære undervisning, eller tilpasning af arbejdsformen, fx i forbindelse med projektarbejde, så kursister med funktionsnedsættelse ikke er afskåret fra at deltage i sammenhænge, som har betydning for det faglige udbytte af undervisningen. Særlig tilrettelagte undervisningsforløb kan også bestå i, at supplere den ordinære undervisning med anden undervisning, for at deltageren kan følge med og få et tilstrækkeligt udbytte af den ordinære undervisning. Der kan fx være tale om at

---

⁶³

http://www.skoleraadet.dk/viden_om/resumeer/~media/Raadet/VidenOm/Resumeer/Overgang%20fra%20grundskole%20til%20ungdomsuddannelse/Evaluering%20af%20mentorprogrammet.ashx.

⁶⁴ <http://www.cabiweb.dk/graphics/CABI/Metoder%20der%20dur/rapport-samlet161107.pdf>.

⁶⁵ Uddannelsesudvalget folketingsår 2007-2008, 2. lovsamling, lov 56, spørgsmål 13.

modtage ordblindeundervisning forud for eller i tilknytning til den ordinære undervisning. Specialundervisning kan også være relevant, hvis deltageren har behov for instruktion i brugen af hjælpemidler, som knytter sig til undervisningen.

Særlig tilrettelagt undervisning kan udformes på mange måder. Nogle mennesker med funktionsnedsættelse kan have svært ved at følge undervisning, hvor mange mennesker er samlet i ét rum. De kan derfor have brug for mindre holdstørrelser. Andre kan have vanskeligt ved at arbejde tæt sammen med andre i en gruppe, hvor muligheden for at arbejde alene kan udgøre relevant kompensation. Der kan også være behov for pauser i undervisningsforløbet eller et mindre timetal pr. dag.

Afbrydelser af uddannelsesforløbet for en kortere eller længere periode kan også komme på tale, hvis funktionsnedsættelsen fx kræver behandling i sygehusvæsenet og umuliggør deltagelse i undervisningen. Her kan etablering af fjernundervisning være en relevant kompensationsmulighed. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at fjernundervisning på ingen måde må anvendes som erstatning for en manglede tilgængelighed til uddannelsesinstitutionen, men for nogle mennesker med funktionsnedsættelse kan fjernundervisning være en mulighed for at følge undervisningen. Det kan eksempelvis være personer med sindslidelser, som af forskellige årsager ikke får udbytte af undervisning, der er tilrettelagt som holdundervisning med et stort antal deltagere. Også mennesker med funktionsnedsættelse, som over en længere periode modtager behandling i sygehusvæsenet, eller mennesker, som på anden måde er afskåret fra at deltage fysisk i undervisningen, kan have ønske om at følge fjernundervisning.

Hjælpemidler

Hjælpemidler, som kompenserer for en persons funktionsnedsættelse, kan antage mange forskellige former. Som altid er det behovet for kompensation, der afgør, hvilket hjælpemiddel en person har behov for. En form for hjælpemiddel kan være særligt udformet undervisningsmateriale, der imødekommer den specifikke funktionsnedsættelse. Tekniske hjælpemidler er en anden form for hjælpemidler, som kan kompensere fx mennesker med læse- og/eller skrivevanskeligheder, teleslynger, særlige tastaturer eller computere med særlig software (fx en IT-rygsæk som tilpasses den enkelte, og som indeholder en række hjælpemidler, der giver mulighed for oplæsning af tekst og hjælp til at skrive). Ved tildelingen af hjælpemidler skal der også være mulighed for instruktion i brugen af hjælpemidlerne.

Fravigelse fra studieordning og eksamensbestemmelser

Fravigelse fra bestemmelserne i de gældende studieordninger kan være et behov for at fravige tidsrammerne for gennemførelsen af et uddannelsesforløb. Hvis en funktionsnedsættelse kræver behandling i sygehusvæsenet og dermed afskærer deltageren fra at følge undervisningen i en kortere eller længere periode (fordi eksempelvis fjernundervisning ikke vil kunne eller ønskes at blive anvendt), vil fleksibilitet i studieordningerne være en forudsætning for at kunne følge uddannelsen på

lige fod med andre. Et andet eksempel er personer med udviklingshæmning, der kan have brug for et længere uddannelsesforløb, end det som er fastsat.

Der kan endvidere være behov for at fravige krav i uddannelsen, hvis kravet er uforeneligt med en given funktionsnedsættelse. Som udgangspunkt skal der stilles de samme krav til personer med funktionsnedsættelse, som til alle andre. Nogle krav kan dog være uforenelige med en given funktionsnedsættelse, fx er det ikke muligt at kompensere en blind person således, at han/hun vil kunne tage et truckcertifikat. Hvis truckcertifikatet ikke er afgørende for de kompetencer eller færdigheder, der søges opnået gennem uddannelsesforløbet, skal det være muligt at fravige et sådant krav. Et andet eksempel på fravigelse af eksamensbestemmelserne er i de tilfælde, hvor kommunikative vanskeligheder gør, at kursisten har brug for mere tid til, at han/hun kan udtrykke sig. I sådanne situationer kan bevilling af ekstra tid ved mundtlig eksamen være relevant kompensation.

Tilgængelighed

Fysisk tilgængelighed

For nogle mennesker med funktionsnedsættelse er det helt nødvendigt, at uddannelsesinstitutionerne og undervisningslokalerne er fysisk tilgængelige. Hvis der er trapper eller trin ind i en bygning eller til et undervisningslokale, skal der være mulighed for kompensation i form af eksempelvis elevator, trappelift, eller etablering af rampe hvis et eller to trin forhindrer tilgængeligheden. Ellers vil fx personer i kørestol være forhindret i at deltage i undervisningen. Andre eksempler på fysisk tilgængelighed kan være særlig belysning, god akustik, handicaptoilet og handicapparkeringspladser nær hovedindgang.

Siden 1970'erne har der i bygningsreglementet været krav om, at nybyggede og ombyggede bygninger skal have niveaufri adgang til bygningens stueetage, ligesom der har været krav om et kørestolseget toilet. I bygningsreglementet er der også krav om teleslynge i offentlige bygninger, men undervisningslokaler er undtaget. Kravene i bygningsreglementet bliver løbende skærpet og udvidet i forhold til at sikre tilgængeligheden, men der er stadig kun få krav i bygningsreglementet, der sikrer tilgængeligheden for andre grupper af mennesker med funktionsnedsættelse end fx kørestolsbrugere.

IT-tilgængelighed

Tilgængelighed handler ikke kun om fysisk tilgængelighed. Det handler også om at kunne benytte sig af de teknologiske muligheder, som andre deltagere i undervisningen har mulighed for at benytte. Der skal være fuld tilgængelighed til alle hjemmesider og programmer, der anvendes i undervisningen og på uddannelsesstederne, fx e-konferencesystemer og chatrooms. Hvis der stilles pc til rådighed i forbindelse med undervisningen, skal denne eksempelvis kunne korrespondere med en skærmlæser med talesyntese for synshandicappede, ordblinde og personer, der har problemer med at læse almindelige sort skrift.

Bilag 2. Sparringspartnere på kriterier for kompensation

Handicaporganisationer

- ADHD-foreningen
- Dansk Blindesamfund
- Dansk Fibromyalgi-Forening
- Dansk Handicap Forbund
- Dansk Landsforening for Laryngectomerede – Strubeløse
- Dansk Parkinsonforening
- Danske Døves Landsforbund
- Diabetesforeningen
- Danske Handicaporganisationer
- Foreningen af Danske Døvblinde
- Gigtforeningen
- Hjernesagen
- Hjerneskadeforeningen
- Landsforeningen af Polio-, Trafik- og Ulykkesramte
- Landsforeningen Autisme
- Høreforeningen
- Landsforeningen LEV
- Landsforeningen SIND
- Landsforeningen til Bekæmpelse af Cystisk Fibrose
- Muskelsvindfonden
- Nyreforeningen
- Ordblinde-/Dysleksiforeningen
- Scleroseforeningen
- Spastikerforeningen

Videnscentre

- Videnscenter for Autisme
- Videnscenter for Bevægelseshandicap

- Videnscenter for Hørehandicap
- Videncenter for Døvblindblevne
- Videnscenter for Døvblindfødte
- Videnscenter om Hjerneskade
- Videnscenter om Synshandicap
- Dansk Videncenter om Ordblindhed
- Dansk Videnscenter for Stammen